

Investigating the Reflection of Women Agency in Feminine Writings: A Comparative Study of “Savushun” and “Daa” *

Roya Hosseini¹, Abulqasim Amirahmadi², Ali Eshqi Sardehi³

1. Introduction

Women's agency has been a key concept and proposition in the history of women's studies and feminism which reveals the sociopolitical status of women in different communities. It is believed that women's agency can serve as a theoretical and analytical framework based on which beliefs and cultural patterns of feminine behavior in societies can be traced. This concept has long been investigated in the world literature based on critical, maternal, educational, equality, and freedom perspectives but some of these studies in social and political dimensions have been affected by an androgenic dominance, or duffers from methodological and epistemological deficiencies and fail to fulfill its goals. Islamic revolution, due to its roots in Islamic ontology and epistemology has provided a realist understanding of woman agency which is manifest in different dimensions of resistance literature but the way this agency is manifested in literary work is not still discussed in the literature.. Taking this problem into account, the present study aimed to employ a systemic functional perspective that serves as a meaning-based theory of language and holds that meaning resides in the systemic patterns of language. The theory maintains that

* Article history:

Received 6 September 2022

Accepted 08 April 2023

Received in revised form 19 September 2023

Published online: 14 December 2023

Journal of Resistance Literature

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

Year 15, No. 28, spring and summer 2023

© The Author(s).

1. PhD Candidate of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Sabzevar Branch, Sabzevar, Iran. E-mail: sadradone@gmail.com
2. Associate Professor, Islamic Azad University, Sabzevar Branch, Sabzevar, Iran. E-mail: amirahmadi@iaus.ac.ir (corresponding author)
3. Assistant Professor, Islamic Azad University, Sabzevar Branch, Sabzevar, Iran. E-mail: eshqysardehi@gmail.com

meaning-making is a context-embedded procedure realized in relation to power, socialization, and ideology through the three variables of mode, tenor, and field. Integrating it with the view that, from a socio-linguistic perspective, language and literature are not merely a means of communication but a social action through which attitudes, beliefs, identities, and values are created, the present study was an attempt to decipher ideational meta-functional patterns a corpus randomly selected from Savushun novel and Daa war writing.

2. Methodology

Similar to many comparative translation studies, the present research fits in the interpretive paradigm of the text analysis that adopts the functional-systemic theory of Halliday to analyze the employment of ideational meta-functions in the novels of “Daa” as the representative of post-revolutionary resistance literature and “Savushun” as the representative of pre-revolution social literature. In this study, to compare the two corpora, processes involved in the generation of ideational functions were investigated. The processes were categorized into six different types including material process, relational process, mental process, verbal process, verbal process, and existential process. These processes along with their conditions and participants form our comparative analytical framework for analyzing the samples of Daa and Savushun.

3. Discussion

The study's analytical framework was applied to investigate the transitivity patterns that generate the roles and functions in literary texts. These patterns were realized in terms of “process”, which is a state of action, happening, change, or transition entailing a perceptual, emotional, behavioral, existential, or interactional process and are realized through verb groups in the sentence with the centrality of the verb, “participants”, encompassing peoples, objects or abstracts having particular semantic roles including actor, goal, senser, phenomenon, attribute, carrier realized through noun and ultimately, “conditions” that entail when, where, why, how and what of a process.

It was found that both writings have employed ideational meta-functions to reflect women's agency in sociopolitical and real-life spheres. Still, the frequency and agentive nature of these meta-functions in the resistance novel of "Daa" is more prominent. It was found that both corpora have differences and similarities in the six processes of ideational metafunction including, 1. "Material Proces: is defined as a state in which actions through which a person or a thing carries out an independent physical or abstract action (e.g. walking) or an action in relation with others (e.g. cause), 2. "Mental processes", portraying mental reactions involving thought, perception, and emotion, 3. "Relation process" involves the creation of relations among the participants that are described in terms of attributes, value, and so on, 4. Conveying the outward manifestation of an inward action in a single participant and encompasses physiologic or psychologic behaviors, 5. It is a materialized saying that involves a teller, a receiver, a verbiage or content of saying, and a target which is a person or thing for which the process is created and, 6. the process representing the existence of a single participant and is realized through some verb groups such as existed, appeared, remained and so on. It was concluded that the frequency of the processes portraying women's agency and role in her societal actions and behaviors by Zahra Hosseini for writing Daa is significantly more than those employed by Simin Daneshvar in developing Savushun.

4. Conclusion

It seems that the ontological and epistemological boost of Iranian culture and literature after the revolution, due to the adoption of a realist approach, not only becomes consistent with women and feminine writing but also lays an intellectual groundwork for promoting women's agency and boosting and strengthening the idea of an Islamic Iranian woman through literature. Despite that, the adherence of Savushun to such a view can not be ignored showing that Iranian writers both, have not been affected by a western interpretation of Feminism in literature.

Keywords: Islamic Revolution, Functional Linguistic, Feminism, Ideational Meta-Functions, Mental Process

References [In Persian]:

- Jokari, M., Arabi, A., & Ruhani, A. (2019). Representation of Female personality in Novels before and after the Islamic Revolution in Iran; Case study: “Suvashun” and “I turned the lamps off” novels. *Quarterly Journal of Woman and Society*, 10(38), 263-282.
- Hatami, H., & Jazayeri, S. E. (2019). Re-reading the Saffarzadeh’s Poem with functional stylistics approach. *Literary Arts*, 11(2), 101-112.
- Razavian, H. (2016). The Study of Gender Role in Providing Details in Story based on the Functional Grammar. *Language Related Research*, 7 (5), 343-370.
- Ramezani, A., & Rostambeik Tafreshi, A. (2015). Text Analysis of Prospect 1 Based on Halliday’s Systemic Functional Grammar. *Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences*, 15(36), 53-68.
- Fallah, N. (2013). The dual experience of woman of war based on holy defense diaries. *Resistance literature*, 5(9), 239-264.
- Fahimnia, F. (2010). A Hallidayan Functional Description and Analysis of Theme in Persian Primary School Textbooks and Students’ Compositions. *Language and Linguistics*, 6(12), 41-59.
- Ghasemzade, S., & Karimi Afshar, S. (2013). Female identity on titles the novels of Iranian women writers 1979-1991. *Fiction studies*, 2(1), 97-113.
- Mashayekh Sang-Tajan, Z., & Heydari, F. (2017). An Analytical Study of Women and Their Station in the Novels of Simin Daneshvar’s Suvašun and Fariba Vafi’s My Bird. Interpretation and Analysis of Persian Language and Literature Texts (Dekhoda), 9(34), 157-177.
- Nikoubakht N, Dasp S A, Bozorg Bigdeli S, Monshizadeh M. (2012), Comparing the language social semiotic to reflect the gender In The novel “Sovashon” and “Adat mikonim”. *Language related research*, 3 (3), 217-235.

References [In English]:

- Burton, D. (1996). *Through Glass Darkly: Through Dark Glasses. Stylistics reader from Roman Jakobson to the present*. London, Arnold.
- Carter, R. & Stockwell, P. (2008). *The Language and Literature Reader*. London, Routledge.
- Cooke, M. (2005). *Women claim Islam: creating Islamic feminism through literature*. Routledge, New York, London
- Creswell, J. (2008). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. New York: Pearson.
- Curzan, A. (2003). *Gender Shifts in the History of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eggs, S. (2004). *An introduction to functional systemic linguistics*. New York, Continuum.
- Ergun, E. (2013). Feminist translation and feminist sociolinguistics in dialogue: A multi-layered analysis of linguistic gender constructions in and across English and Turkish. *Gender and Language*, 7 (1). 13-33.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London, Longman.
- Fairclough, N. (2003). *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. New York. Routledge.
- Fowler, R. (1981). *Literature as a Social Discourse: The Practice of Linguistic Criticism*. London, Batsford.
- Halliday, M. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. New York. Routledge.
- Halliday, M & Matthiessen, Ch. (2004). *An Introduction to Functional Grammar (third edition)*. London, Arnold.
- Hassan, R. (1985). *Linguistics, Language and Verbal Art*. Warrn Ponds. Deakin University Press.
- Ji, Y & Shen, D (2004). Transitivity and Mental Transformation. *Language and Literature*, 13(4). 335-348.
- Johnston, B (2001). *Discourse Analysis*. Malden, Blackwell.
- Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. New York: Harper and Row.
- Lee.P. (1983). For the Wyves love of Bathe': Feminine Rhetoric and Poetic Resolution in the Roman de la Rose and the Canterbury Tales. *Speculum* 58.3 (1983): 656-695.
- Mackenzie, N. (1962). *Women in Australia*. Cheshire, Melbourne.

- McNay, L. (2000). *Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Malden, MA: Polity Press.
- Mills, S. (1994). *Close encounters of a feminist kind: Feminist linguistics in literary criticism*. Cambridge.
- Nguyen, T.H. (2014). *The home girls in Olga Master's fiction: a linguistic representation of femininity*. Unpublished PhD dissertation. University of Wollongong.
- Rose, G. (1995). *Feminism and Geography*. Cambridge, Polity.
- Sjostrom, B., & Dahlgren, L. O. (2002). Nursing theory and concept development or analysis: Applying phenomenography in nursing research. *Journal of Advanced Nursing*, 40(3), 339–345
- Spender, D. (1980). *Man Made Language*. London: Routledge.
- Widdowson, H. (2007). *Discourse Analysis: Oxford Introduction to Language Study*. Oxford. Oxford University Press.

بررسی انعکاس عاملیت و کنش‌گری زن در نوشته‌های زنانه: مطالعه تطبیقی "سووشون" و "دا" *

رویا حسینی^۱، ابوالقاسم امیراحمدی^۲، علی عشقی سردهی^۳

چکیده

موضوع عاملیت زن بر اساس رهیافت‌های انتقادی، مساوات، آزادی، پیشوایی، مادری و تهذیب و تعلیم مورد بررسی قرار گرفته است؛ اما برخی رویکردهای تحقیقی به برابری و عاملیت زن در ساحات اجتماعی و سیاسی، تحت تأثیر غلبه نگاه مردگرا، دارای نقص‌های روش‌شناختی و یا به دلیل تعهدات سیاسی، دارای نقص معرفت‌شناختی بوده و در تحقق مأموریت خویش ناکام مانده‌اند. انقلاب اسلامی، به دلیل ریشه‌دار بودن در هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی اسلام، درک واقع‌گرایانه‌ای از عاملیت زن فراهم نموده است که در ابعاد مختلف فرهنگی از جمله ادبیات پایداری، نمود برجسته‌ای داشته است که مورد غفلت محققان قرار گرفته است؛ از این رو، تحقیق حاضر اولین تلاشی است تا با کاربست نظریه دستوری‌سازگانی - نقش‌گرای هالیدی، فرایندهای اندیشگانی و تعریف عملیاتی آن، بیان زن‌گرا و انعکاس عاملیت زن در ساحات فرهنگ و سیاست را در خاطره‌نویشته «دا» به عنوان نمونه ادبیات پایداری و رمان «سووشون» به عنوان نمونه ادبیات اجتماعی قبل از انقلاب مورد تحلیل زبان‌شناختی قرار دهد. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲-۰۶-۰۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲-۰۶-۲۸ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲-۰۸-۱۹
نشریه ادبیات پایداری، دوره ۱۵، شماره ۲۸، بهار و تابستان ۱۴۰۲، صص ۱۳۹-۱۷۲
DOI: 10.22103/jrl.2023.22093.2896

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسنده‌گان

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد سبزوار، دانشگاه آزاد اسلامی، سبزوار، ایران sadradone@gmail.com

۲. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، واحد سبزوار، دانشگاه آزاد اسلامی، سبزوار، ایران (نویسنده مسئول) رایانامه:

amirahmadi@iaus.ac.ir

۳. استادیار زبان و ادبیات فارسی، واحد سبزوار، دانشگاه آزاد اسلامی، سبزوار، ایران eshqysardehi@gmail.com

نویسندگان از شش فرایند ساخت کارکرد اندیشگانی در انعکاس شخصیت زن داستان بهره برده‌اند. نتایج تحقیق حاکی از غلبه بسامدی فرایندهای اندیشگانی ذهنی بر فرایندهای مادی و رفتاری در فضای اندیشگانی پس از انقلاب در نمونه ادبیات پایداری است که بیان‌کننده برون‌رفت شخصیت زن از فضاهای سنتی خانه‌داری، مادرانگی و احساسی زنانه محض و حاکی از تقویت نقش کنشگری و عاملیت زن در ساحات اجتماعی و فردی، ذیل حفظ هویت ایدئولوژیک و ایرانی خویش است.

واژه‌های کلیدی: انقلاب اسلامی، زبان‌شناسی نقش‌گرا، زن‌گرایی، فراکارکرد اندیشگانی، فرایند ذهنی.

۱. مقدمه

عاملیت زنان یکی از مضامین و مفاهیم کلیدی در تاریخ مطالعات زنان بوده است که از طریق آن نوع تعامل زنان با بافت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خود، در دوره‌های مختلف تاریخ، مورد مطالعه قرار گرفته است و چگونگی و موقعیت زندگی زنان در ساختار اجتماعی هر دوره را شکل داده است و چالش‌های سیاسی و فرهنگی آن‌ها را در این ساختار هویدا ساخته است. لی (Lee, 1983:15) معتقدند که از طریق بررسی عاملیت زنان، فعال‌گرایی و سازمان‌بندی آن‌ها در جوامع مختلف بشری و به تبع آن، نقش آن‌ها در ساختارهای حکومتی قابل تبیین است. همچنین این عاملیت می‌تواند به مثابه یک قالب نظری و تحلیلی، الگوهای مقاومت فرهنگی، و عقیدتی زنان را در ساختارهای نامتوازن مردسالارانه و تلاش آن‌ها برای تغییرات هنجاری در جهت رفع محرومیت زنان، مورد استفاده محققین قرار بگیرد (McNay, 2000:12). این در شرایطی است که کوک (Cooke, 2005: 17) معتقد است که عاملیت زنان به عنوان یک مضمون غنی نظری مورد توجه قرار نگرفته است و اغلب مطالعات در حوزه زنان معطوف به اتخاذ جنبه‌های مطالعاتی شده است که شرایط زندگی سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زنان را در قالب بررسی‌های نازل و سطحی جنسیتی خلاصه کرده‌اند؛ درحالی‌که عاملیت، مفهومی عمیق‌تر، متمرکز بر به کنشگری ماهوی زنان در ساختارهای گوناگون است که مباحثی مانند طبقه

اجتماعی، جنسیت و نژاد را در ذیل خود قرار داده است. یکی از ابزارهایی که با تکیه بر مبانی نظری خود، این مفهوم را نظریه‌پردازی کرده است، زبان‌شناسی نظام یافته است که اخیراً مورد کاربرد فراوان جامعه‌شناسان قرار گرفته است.

در نگاه جامعه‌شناختی، زبان تنها ابزاری برای ارتباط به شمار نمی‌رود؛ بلکه یک کنش اجتماعی برای زایش تفکر و هنجار است که باعث خلق و تقویت نگرش‌ها، عقاید، هویت‌ها و ارزش‌ها می‌شود (Fowler, 1981:170). از منظر زبان‌شناختی نیز هالییدی (Halliday, 1994:23) معتقد است که زبان یک نظام معنایی است که در قالب ریخت‌های واژگانی بیان می‌شود و آن معانی را محقق می‌سازد. این در شرایطی است که فیرکلایف (۱۹۹۵) به بعد بیانی معانی از طریق گزینه‌های واژگانی قناعت نمی‌کند و معتقد است که انتخاب واژگان یک متغیر تعیین‌کننده در تغییرات اجتماعی است؛ زیرا بافت گفتمانی زبان منجر به خلق و بازتولید روابط، کنش‌ها و اثراتی می‌شود که جهان اجتماعی ما را می‌سازند. به همین دلیل است که ویدوسون (Widdowson, 2007:115) سازمان واژگانی یک گفتمان را بعد عینی شده ایدئولوژی خالق آن می‌داند که تأثیر فراوانی بر ادراک ما از واقعیت دارد؛ زیرا نه تنها به بیان ایده‌ها و عقاید خالق خود می‌پردازد، بلکه قادر است مخاطب پیام را در مسیر تفکر خویش قرار داده و مسیر اندیشگانی او را تجویز کند. به همین دلیل است که فیرکلایف (Fairclough, 2003:121) در مدل تحلیل کلام انتقادی خود، گفتمان را یک کنش اجتماعی می‌داند که در آن شرایط تاریخی- اجتماعی و تأثیرات ایدئولوژیک به فرایندهای سلطه‌گر (Hegemonic) تعبیر شده‌اند که فرایند خلق متن را هدایت می‌کنند. در این دیدگاه، گفتمان‌های ادبی چشم‌اندازهای از جهان هستند که بیان‌کننده رابطه افراد با جهان، جایگاه آن‌ها در جهان و هویت و جایگاه شخصی و اجتماعی و تعلق آن‌ها به گروه‌های اجتماعی است (Fairclough, 2003:124). بر همین اساس است که جانستون (Johnston, 2001: 7) معتقد است که با تحلیل گفتمان می‌توان الگوهای بلاغی و نحوی و دستوری را که مبین و مقوم ویژگی‌های فکری و معرفت‌شناختی خالق آن است، کشف کرد.

از این رو، محققان در حوزه‌های مختلف علوم انسانی با تکیه بر گونه‌ها و سطوح مختلف تحلیل متن از تحلیل واژگانی گرفته تا تحلیل گفتمان و الگوهای بلاغی (Rhetorical Conventions) به واکاوی معانی و رویکردهای اجتماعی، جهان‌شناختی و معرفت‌شناختی در متون می‌پردازند. بیان دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی مانند زن‌گرایی (فمینیسم) یکی از همین جنبه‌ها است که به کمک رویکردهای مختلف زبان‌شناختی به تحلیل متن قابل ردیابی و دست‌یابی است. کورزان (Curzan, 2003:53) بر این عقیده است که اولین گام‌های نظریه‌سازی در تبیین رابطه زبان با جنسیت پس از موج دوم جنبش فمینیستی غربی شکل گرفت که در آن بر محوریت زبان در خلق دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی زن‌گرا تأکید شد. در همین راستا، ارگان (Ergun, 2013: 15) نظریه تعیین‌کنندگی زبان (Language Determinism) را یکی از اولین مباحثات نظری در این زمینه می‌داند که بر اساس آن اندیشمندانی مانند لکاف (Lakoff, 1975:12) برساخت‌های مردگرا در ادبیات برای تعیین تفکر مخاطب و حفظ وضعیت انقیادی زنان تأکید می‌کردند. برخی دیگر از زبان‌شناسان زن‌گرا مانند اسپندر (Spender, 1980:73) نیز با تأیید این واقعیت، هنجارهای مردانگی و ساختارهای زبانی پدرسالارانه (Patriarchal) را عامل انزوا، سکوت و عامل نبودن زنان در جامعه عنوان کردند. ساخت زبان زن‌گرا یکی از کنش‌های غالب زبان‌شناسان زن‌گرا بود که در میان جنبش‌های نظری پسا-ساختارگرایانه (Post-Structuralist) دهه شصت قرن بیستم به اوج خود رسید و نه تنها باعث تثبیت زبان به عنوان یک ابزار قدرتمند زن‌گرا شد، بلکه توجه اندیشمندان زن‌گرا به این حیطة جلب کرد تا با استفاده از ابزار زبان و تولید معنا و دانش زن‌گرا به تبیین عاملیت و کنش‌گری زن در جامعه بپردازند (Ergun, 2013:16). زبان‌شناسان زن‌گرا برای بازساخت هویت و عاملیت زن از طریق ادبیات، از راهبردهای زبان‌شناختی گوناگونی استفاده کردند که از آن جمله می‌توان به خلق رویکردهای درست‌نویسی نامتعارف (Unconventional Spelling)، دگرگون‌سازی نظام‌های معناشناختی و دستوری جنسی شده (Gendered) و ساخت نو واژه (Neologism) اشاره کرد. این رویکردها نه تنها در خلق آثار ادبی بلکه در تفسیر و

ترجمه آثار ادبی در کشورهای مختلف نیز به دیده می‌شود. این در شرایطی است که نمودهای زن‌گرایی گاهی از واحدهای نحوی، دستوری و واژگانی فراتر رفته و در واحدهای بالاتر گفتمانی مانند الگوهای بلاغی و کلان ساختارهای متن نمود می‌یافت که برای تحلیل آن‌ها نیاز به رویکردهای متن‌کاوی پیچیده‌تری است. نظریه دستوری‌سازگانی-کارکردی یکی از این رویکردهای متن‌کاوی و سبک‌شناسی است که دارای ظرفیت‌های مناسبی برای کشف ابعاد و سطوح گوناگونی زن‌گرایی در ادبیات است؛ زیرا زبان را به عنوان یک منبع معنای اجتماعی می‌داند و برای کشف این معانی به کاوش گزینه‌های واژگانی، دستوری، نحوی و بلاغی متون می‌پردازد (Halliday & Matthiessen, 2004:58) که در زیر به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است.

مسئله تحقیق حاضر از دو بُعد ماهوی و روش‌شناسی قابل طرح است؛ اگرچه ادبیات به عنوان یک ابزار کنشگر تأثیر مستقیمی در شکل‌دهی فرهنگ و جریان‌ات اجتماعی و سیاسی داشته است؛ اما بررسی تاریخیچه تحقیق در این زمینه نشان می‌دهد که ادبیات خود متأثر از فضای فیزیکی و هرمنوتیکی جوامع گوناگون بوده است و به دلیل تأثر از انسان‌شناسی غرب‌زده که متضمن بقای سیاسی جریان‌های اجتماعی، سیاسی و ادبی بوده است، در انعکاس صحیح از جایگاه زن، تحقق حقوق او و تبیین حدود و ثغور کنش‌های او موفق نبوده است. همچنین جریان‌های احیاء‌گرایی پسا-استعماری اسلامی در کشورهای مختلف مسلمان به دلیل افراط، تفریط یا محافظه‌کارگرایی (Conservatism) دینی، قادر به بیان صحیح حقوق و عاملیت زن نبوده‌اند. در این بین انقلاب اسلامی به دلیل ریشه‌دار بودن در مبانی نظری اسلام، درک درستی از روش‌شناسی، هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی عاملیت زن فراهم ساخته است که در تغییرات اجتماعی و فرهنگی پسا انقلاب مشهود بوده است و در زمینه ادبیات نیز جاری بوده است؛ اما تاکنون تحقیقی درباره آن انجام نشده است. همچنین، در بعد دوم، بررسی پیشینه تحقیقات در مورد انعکاس زن‌گرایی نشان می‌دهد که عاملیت و کنش‌گری زن‌ها عمدتاً بر اساس تکنیک‌های تحلیل محتوا و یا متن‌کاوی از داده‌های زبان‌شناختی بدون در نظرگیری بافت اجتماعی، انتقادی حاکم بر متن بوده است

که فاقد ظرفیت کشف جهان‌بینی غالب بر متن است و به دلیل دخالت محقق در فرایندهای کدگذاری، مستعد تفاسیر شخصی و فاقد تعمیم‌پذیری یافته‌ها است. همچنین تحلیل محتوای محض، به دلیل ناتوانی در شناخت فرایندها و عناصر پیرامونی آن‌ها، فاقد ظرفیت نظری برای کشف عاملیت‌ها است و از این‌رو از ارائه قالب کار نظری که زبان را به کارکردهای اجتماعی و سیاسی خود ارتباط می‌دهد، بی‌بهره است؛ بر همین اساس، امکان کشف ساخت‌های اندیشگانی متن در سطوح کلان ساختارها و الگوهای بلاغی خلق معنا از محقق سلب شده است. به همین دلیل، تحقیق حاضر تلاشی است تا با انتخاب بک قالب نظری روشمند، ضمن رفع خلأهای نظری و روشی ذکرشده، انعکاس عاملیت زن را در دو نوشته زن‌محور در ادبیات مقایسه کند.

از آنجایی که نظریه دستوری سازگانی-کارکردی یک قالب تحلیل مناسب برای شناخت زبانشناسی نقش‌گرا است، ظرفیت کاربست برای تحلیل بیان زن‌گرا دارد؛ به همین دلیل، تحقیق حاضر اولین مطالعه‌ای است که از این چارچوب نظری برای تحلیل انعکاس عاملیت زن در ادبیات ایران بهره‌جسته است تا به این سؤال اساسی پاسخ دهد که انعکاس عاملیت زن در نوشته‌های زنانه قبل و بعد از انقلاب، چگونه است؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

بر اساس آنچه در بالا مطرح شد، نظریه سازگانی نقش‌گرای هالیدی، یک انگاره یکپارچه، نظام‌یافته و جامع را برای تحلیل متن فراهم کرده است که فرای تحلیل محتوا و گفت‌وگو غالب در متن، امکان تحلیل رابطه بین زبان و کارکرد اندیشگانی آن در اجتماع و سیاست را نیز فراهم کرده است؛ از همین رو، تحقیقات زیادی در تحلیل متون ادبی از این رویکرد برای بررسی ویژگی‌های زبان‌شناختی و کارکردی استفاده کرده‌اند. در این بخش از مقاله، به بررسی برخی از این مطالعات در زبان‌های خارجی و زبان فارسی اشاره می‌کنیم. در یک مطالعه، کارتر و استاکویل (Carter, R & Stockwell, 2008:67) از سبک‌شناسی هالیدی برای تحلیل اثر ادبی وارثان (Inheritors) نوشته ویلیام گلدینگز استفاده کردند. بررسی نظام‌گذاری گروه‌های فعلی بررسی شده در مطالعه نشان داد که شخصیت‌های داستان

اغلب از کنش‌های فرایندی مادی استفاده کرده‌اند و اغلب کنش‌پذیر بوده‌اند که نشان‌دهنده انفعال و آسیب‌پذیری آن‌ها در مقابل قدرت فناوری بافت زندگی خود بوده است که به دلیل فقدان عبارت‌های گذرایی در متن قابل اثبات است. جی و شن (Ji & Shen, 2004:335) نیز با استخدام همین رویکرد تحلیلی به بررسی نظام گذرایی در دابل هوک (Double Hook) اثر ادبی شیلا واتسون پرداختند و به کمک تحلیل نظام گذرایی فعل‌ها، چرخش‌های ذهنی شخصیت‌های اصلی داستان را مورد بررسی و نقد قرار دادند. نتایج این تحلیل نشان‌دهنده چرخش فکری شخصیت اصلی داستان از سکون به پویایی از سردرگمی به راه‌حل و از انزوا به اجتماع است. حسن (Hassan, 1985:112) نیز در کتاب خود با عنوان زبان، زبان‌شناسی و هنر کلامی با اتخاذ رویکرد تحلیل متن بر اساس نظریه دستوری سازگانی نقش‌گرای، به بررسی و تحلیل یکی از اشعار لس موری پرداخته است و نتیجه‌گیری کرده است که شاعر با ترکیب راهبردی گزینه‌های کارکردی، تبیینی تلویحی از شخصیت واقعی شخصیت اول شعر ارائه داده است. در تحقیقی مشابه، برتون (Burton, 1996:9) با کاربست این چارچوب نظری به تحلیل سبک‌شناسی بل جار (Bell Jar) نوشته سیلویا پلاث پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان داد که نویسنده با استخدام منابع متنی، بیان متفاوت از جایگاه‌های جنسیتی شخصیت‌های داستان نشان داده است.

در ایران نیز جنبه‌های مختلف این نظریه در مطالعات گوناگون به عنوان چارچوب تحلیل استفاده شده است. (حاتمی و جزایری، ۱۳۹۸: ۱۰۱) از رویکرد سبک‌شناسی در زبان‌شناسی نقش‌گرا برای تحلیل سروده‌ای از طاهره صفارزاده استفاده کردند. نتایج تحقیق نشان داد که شاعر از فرا نقش‌های سه‌گانه در قالب عبارت‌پردازی‌ها استفاده کرده است تا جهان درون خود را آشکار کند. همچنین شاعر، برای شخصیت‌پردازی داستان از فرایندهای کارکردی مطرح‌شده در این نظریه استفاده کرده است. در همین سال (جوکاری، عربی و روحانی، ۱۳۹۸: ۲۶۳) با اتخاذ یک رویکرد فلسفی - جامعه‌شناختی در پارادایم نقد ادبی، بافت ادبی قبل و بعد از انقلاب را در رمان‌های سووشون و من چراغ‌ها را خاموش می‌کنم، مورد بررسی قرار دادند. نتایج حاصل از تحقق حاکی از تأثیر بافت معرفت‌شناختی

فمینیستی و ارزشی در ساخت مفاهیم (مانند خانواده) و نقش‌ها (زن) در نوشته‌های مذکور است. (مشایخ سنگ‌تجن و حیدری، ۱۳۹۶: ۱۵۷) نیز با اتخاذ رویکردی توصیفی و تحلیلی به بررسی تأثیر فرهنگ و ایدئولوژی بر استخدام لفظ و ساختار محتوایی رمان‌های «سووشون» و «پرنده من» پرداختند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که علیرغم تلاش نویسندگان برای برون برد زن از تصویر سنتی خود در جامعه ایرانی، به دلیل استیلای فرهنگ و ایدئولوژی سنتی در بافت ایران در آن زمان، بر ساخت تصویری کنش‌گر از زن میسر نبوده است. همچنین (رضویان و احمدی، ۱۳۹۵: ۳۴۳) با کاربرد نظریه دستوری نقش گرا، به بررسی نقش جنسیت نویسنده در ارائه جزئیات داستان‌های سیمین دانشور (تیله شکسته) و مدرس صادقی (همان‌طور که بود) پرداختند. این تحلیل بیشتر معطوف به افزوده‌های حاشیه‌ای موجود در داستان بود. نتایج تحلیل نشان داد که دانشور در مقایسه با نویسنده مرد، از افزوده‌های کمتر ولی متنوع‌تر استفاده کرده است. افزوده‌های منبع و ظاهر و افزوده‌های دال بر احساسات و عواطف در نوشته‌های نویسنده زن نمود بیشتری داشت. در تحقیقی مشابه (رضوانی و رستم بیک، ۱۳۹۴: ۵۳) بر اساس چهارچوب فرانکش تجربی دستور نقش‌گرای نظام‌مند هالیدی و متیسون به تحلیل محتوای متن کتاب زبان انگلیسی پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که بخش‌های مختلف اصلی و تمرینی کتاب در قالب فرایندهای مادی، ذهنی، ارتباطی، رفتاری، بیانی و وجودی ارائه شده‌اند؛ ولی فرایند رابطه‌ای بیش‌ترین بسامد را دارد. در مطالعه‌ای که توسط (فلاح، ۱۳۹۲: ۲۳۹) انجام شده است، ادراک و تجربه زن از جنگ به صورت تطبیقی و با اتخاذ یک رویکرد ساختارگرایانه و با تأکید بر برشی مقطعی از پدیدار حماسه خرمشهر در چند نوشته در حوزه ادبیات پایداری از جمله خاطره‌نویسته‌ها به تصویر کشیده شده است. یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان داده است که زنان در نوشته‌های بررسی شده به دو دسته زن سنتی، درون‌گرا و منفعل و زن مداخله‌گر، برون‌گرا و فعال تقسیم شده‌اند و متناسب با این رویکرد ماهوی، تجارب متفاوتی مانند سکون، سازگاری، تحرک و تحریک اتخاذ کرده‌اند. پیش‌تر نیز (عرب زوزنی و پهلوان نژاد، ۱۳۹۲: ۱۸۹) نیز از یک چارچوب تحلیلی برای

بررسی آغازگرهای نشان‌دار و بی‌نشان در کتب زبان انگلیسی مقطع متوسطه استفاده کرده بودند. یافته‌های این تحقیق که ناظر به بررسی صحت توالی دشواری (دستوری و مفهومی) متون درسی بود نشان داد که تعداد و نوع بندها در این متون تابع قاعده خاصی نیست و چینش بندهای آغازگر در کتب با روال منطقی توالی دشواری متون، سازگاری ندارد و حتی برعکس است؛ به طوری که با افزایش پایه، تعداد بندهای آغازگر که باعث افزایش دشواری متنی می‌شوند، کاهش یافته است. چنین رویکردهایی در تحلیل متون کتب درسی نیز دارای سابقه است که از آن جمله می‌توان به (فهم‌نیا، ۱۳۸۹: ۴۱) اشاره کرد. این در حالی است که استفاده از این ابزار نظری زبان‌شناختی، علیرغم ظرفیت‌های گسترده، کمتر مورد توجه محققان ایرانی بوده است و در صورت کاربست از ظرفیت‌های فرا کارکردی آن غفلت شده است و بیشتر معطوف به ابعاد زبان‌شناختی آن بوده است و درنهایت، (نیکویخت و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۱۷) با اتخاذ رویکردی زبان‌شناختی مبتنی بر نشانه‌شناسی اجتماعی و به شیوه توصیفی و تحلیلی، الگوی تحول نقش زنانه را در رمان‌های سووشون و عادت می‌کنیم، بررسی کرده‌اند. نتایج این مطالعه از تلاش نویسندگان برای بازنمایی شخصیت زن داستان در سه محور نحوی، معنایی و اندیشگانی حکایت دارد.

تحقیق حاضر از چند حیث با مطالعات پیشین تفاوت دارد. در بعد روش‌شناسی، اولین تحقیقی است که به منظور بررسی انعکاس نقش زن از نظریه دستوری-سازگانی نقش‌گرایی برای تحلیل تطبیقی متن داستان‌ها استفاده کرده است و در کنار آن برای هر فرایند اندیشگانی، شواهد مثال آورده شده است. همچنین، از لحاظ معرفت‌شناسی، چارچوب نظری استخدام‌شده صرفاً زبان‌شناختی است و برخلاف مطالعات بررسی شده، برای تشخیص عاملیت و هویت زن از سایر عرصه‌های دانشی مانند نشانه‌شناسی، روان‌شناسی، علوم سیاسی، فلسفه و جامعه‌شناسی استفاده نشده است. همچنین، برای اعتباربخشی به نتایج تحقیق، از راهبرد کنترل عضو (Member Checking Strategy) بین محققان استفاده شد (Sjostrom & Dahlgren, 2002: 339) و صحت گزاره‌های بدست

آمده از هر متن در هر فرایند اندیشگانی، به صورت مستقل بین نویسندگان تحقیق بررسی شد.

۱-۳. مبانی پژوهش

همان‌طور که در بالا اشاره شد، برای تحلیل زبان‌شناختی انعکاس عاملیت زن در ادبیات از نظریه دستوری‌سازیگانی-کارکردی هالیدی استفاده شده است. بر اساس این نظریه، زبان‌ها بر اساس سه فراکارکرد (Meta-Function) اصلی که در ساختار عبارات نمود همزمان دارند، سازمان‌دهی شده است که شامل فراکاردهای اندیشگانی (Ideational)، بین فردی و متنی می‌شوند (Halliday & Matthiessen, 2004:59-61). از فراکارکرد بین فردی برای حفظ روابط اجتماعی و از فراکارکرد متنی برای بررسی ویژگی‌های زبان‌شناختی متن استفاده می‌شود اما فراکارکرد اندیشگانی که نقطه توجه تحقیق حاضر برای تحلیل است، دارای دو بعد تجربی (بیان تجربه از طریق محتوای زبانی) و منطقی (ارتباط دادن عبارات بیان‌گر تجارب به همدیگر) است. این فراکارکرد در بردارنده کاربست زبان توسط انسان‌ها برای بیان تجارب خویش از دنیاست و به توصیف رخدادها، مشارکت‌کنندگان در رخداد و شرایط وقوع رخداد می‌پردازد. برخلاف فراکارکردهای متنی و بین فردی که از اجزای سه‌گانه فراکارکردها در زبان‌شناسی دستوری نقش‌گرای هالیدی هستند و بیشتر تحت تأثیر نوع ادبی (Genre) قرار دارند، استخدام نوع ادبی بر فراکارکرد اندیشگانی تأثیر معنادار ندارد. به عبارت دیگر، در فراکارکردهای اندیشگانی، فارغ از ویژگی‌های زبان‌شناختی محض در متن، تأکید بر بعد ذهنی، اندیشگانی و ادراکی تجربه زیسته افراد است. بر همین اساس، نتایج حاصل از مقایسه دو نوشته سووشون و دا تحت تأثیر نوع ادبی خود، باعث ایجاد تفاوت معنادار نخواهد شد و بررسی تطبیقی فراکارکردهای اندیشگانی در دو نمونه مذکور، عیار مناسبی برای بررسی انعکاس عاملیت زن در متون مذکور خواهد بود.

بر اساس نگوین، فراکارکرد اندیشگانی از طریق نظام گذرایی (تعدی) زبان تحقق می‌یابد. این نظام گذرایی در بردارنده دسته‌فرایندهایی است که توسط گروه‌های کلامی در متن محقق می‌شوند. همچنین، شامل مشارکت‌کنندگانی است که توسط گروه‌های اسمی

مشخص می‌شوند و شرایطی است که توسط گروه‌های قیدی یا عبارات پیش‌اضافه‌ای عینیت می‌یابند (Nguyen, 2014:86). بر اساس هالیدی، مطابق نظام گذرایی زبان، انسان‌ها قادر هستند به کمک ابزار زبانی خلق ذهنی خود از واقعیت بیرونی را داشته باشند که در قالب فرایند، رخداد، کنش، حس، معنی، بودن و شدن از طریق عبارات نمود می‌یابد (Halliday, 1994:106). علاوه بر آن، فراکارکرد اندیشگانی از طریق نقش‌های معناشناختی که به وسیله ویژگی‌های دستوری عبارات خلق می‌شوند، قابل احصاء است. در مقاله حاضر سعی شده است تا با ردیابی خلق و تحقق این موارد، ویژگی‌های زن‌گرایی در نوشته‌های مذکور استخراج شوند.

۱-۴- تعریف عملیاتی چارچوب نظری تحقیق

بر اساس هالیدی و ماتیسن (Halliday & Matthiessen, 2004:107)، نظام گذرایی در فراکارکرد اندیشگانی، دنیای تجربه را در قالب یک دسته از فرایندهای قابل مدیریت، عینیت می‌بخشد. فولر همین نظام گذرایی را بخشاینده نقش‌ها و کارکردهای ایدئولوژیک به شخصیت‌های متون ادبی نیز می‌داند (Fowler, 1981:171). هالیدی این نظام گذرایی را در متون ادبی قابل‌اندازه‌گیری می‌داند و معتقد است که این نظام گذرایی، از طریق سه عنصر ساختاری در ادبیات تحقق می‌یابد (Halliday, 1994:108).

الف: فرایند (Process)، که یک حالت، کنش، رخداد، تغییر و یا یک گذار است و یا یک فرایند انجام کنش، یک فرایند ادراکی و حسی، یک فرایند رفتاری، یک فرایند وجودی و یا یک فرایند گفتاری است. به عبارت دیگر، فرایندها توسط گروه‌های فعلی در جمله و با محوریت فعل اصلی، تحقق می‌یابند، مانند "گفت"، "در حال گفتن بود" و "می‌خواست بگوید". ب: مشارکین (Participant) که دربردارنده حضور افراد، اشیاء یا انتزاعیاتی است که دارای نقش‌های معناشناختی خاصی مانند کنشگر (Actor)، هدف (Goal)، ادراک-گر (senser)، پدیده (Phenomenon)، شاخص (Attribute)، حامل (Carrier)، و غیره هستند. این نقش‌ها، توسط گروه‌های اسمی تحقق می‌یابند، مانند «زنی با خشم‌های فروخورده». ج: شرایط (Condition) که تبیین‌کننده چگونگی، کجایی، چرایی و

چگونگی وقوع فرایند است و عباراتی مانند زمان، مکان، شیوه، وسیله، علت و اقتضائات را در بر می‌گیرند. این دسته از مفاهیم اندیشگانی در نظام گذرایی زبان، توسط گروه‌های قیدی و گروه‌های پیش-اضافه ای در متون محقق می‌شوند. اگینز (Eggins, 2004:11) معتقد است که در زبانشناسی نقش‌گرای سازگانی، از میان سه عنصر مطرح شده پیشین، فرایند، نقش کلیدی بازی می‌کنند و دو عنصر دیگر، نسبت به تحقق آن، نقش کمکی دارند. به دلیل همین اهمیت، هالیدی و ماتیسن (Halliday & Matthiessen, 2004:168)، این عنصر را تعمیم و آن را بر اساس حالت بیانی، حالت کنشی، حالت وجودی و حالت ذهنی به شش دسته فرایندهای مادی، فرایندهای رابطه‌ای، فرایندهای ذهنی، فرایندهای کلامی، فرایندهای رفتاری و فرایندهای وجودی، تقسیم‌بندی می‌کنند. این تقسیم‌بندی از فرایندها، به همراه مشارکین و شرایط آن‌ها که ابزار اصلی تحلیل متنی تحقیق حاضر را شکل می‌دهد، در جدول زیر به تفصیل آمده است.

جدول ۱. چارچوب تحلیل متن بر اساس فراکارکرد اندیشگانی در نظریه دستوری سازگانی - نقش‌گرای

فرآیند	توصیف و شرایط فرآیند
تعریف	به آن دسته از فرایندهای مادی انجام کارها گفته می‌شود که هم کنش‌های قابل لمس فیزیکی را در بر می‌گیرد و هم کنش‌ها و رخداد‌های انتزاعی را شامل می‌شود. در این فرایند، چیزی، شخصی یا وجودی، یک کنش را به صورت مستقل (مانند راه رفتن) و یا در ارتباط با دیگری (مانند باعث شدن) انجام می‌دهد.
مشارکین	دو مشارک در این فرایند مادی نقش بازی می‌کنند که یکی از آن‌ها کنش‌گر است و دیگری که حالت اختیاری دارد، موجودیتی است که کنش بر روی آن انجام شده است که می‌تواند هدف، بهره‌ور (Beneficiary) یا دامنه (Range) باشد.
شرایط	کنش می‌تواند از منظر جمله معلوم و یا جمله مجهول بیان شود. همچنین گروه‌های اسمی مانند "هیچ کس" نمی‌توانند به عنوان کنش‌گر تعریف شوند.
مثال‌ها	او (کنش‌گر) نامه را (هدف) باز کرد (فرایند مادی)
تعریف	به آن دسته از فرایندهای رمزکننده واکنش‌های ذهنی اطلاق می‌شوند که موضوعاتی مانند تفکر، ادراک و احساس را پوشش می‌دهند و برخلاف دسته

		فرایندهای ذهنی (Mental)
	قبلی، در حیطه " انجام دادن " نیست. به عبارت دیگر، این فرایندها، منعکس کننده حالت آگاهانه افراد و چگونگی درک آن‌ها از واقعیت است.	
مشارکین	این فرایندها دو مشارک دارند. ادراک گر، که یک موجودیت آگاه درگیر در فرایند ذهنی است و یک پدیده، که آن چیزی است که فکر شده است، حس شده است و یا توسط ادراک گر درک شده است.	
شرایط	آگاهانه بودن ادراک گر شرط اصلی این فرایند است. در فرایند پیشین (رفتاری)، کنش توسط یک موجودیت غیر آگاه نیز قابلیت انجام داشت.	
مثال‌ها	او (ادراک گر)، این شعر را (پدیده) دوست داشت (فرایند ذهنی). فعل‌های ادراکی (دیدن، شنیدن، بوییدن، حس کردن)، فعل‌های عاطفی (دوست داشتن، متنفر بودن، لذت بردن، گریه کردن)، فعل‌های شناختی (فهمیدن، فکر کردن، دانستن و معتقد بودن) و فعل‌های آرزویی (خواستن، آرزو کردن و هوس کردن) در این دسته فرایندها قرار می‌گیرند	
تعریف	این فرایندها باعث خلق رابطه «بودن» و یا «داشتن» بین مشارکین فرایند می‌شوند و یا در آن یک مشارک از حیث موقعیتی، شناسایی، توصیف و یا جانمایی می‌شود.	
		فرایندهای رابطه‌ای (Relational)
مشارکین	فرایند رابطه‌ای دارای دو نوع است که در هر نوع، ماهیت مشارکین متفاوت است. در فرایند رابطه‌ای شناسایی، دو مشارک نشانه (Token) و ارزش (Value) وجود دارند به گونه‌ای که از ارزش (ساخت معنایی جدید) برای شناسایی نشانه (ساخت معنایی قدیم) استفاده می‌شود (مثال در زیر). در فرایند رابطه‌ای توصیف، نیز دو مشارک «حامل» و «شاخص» حضور دارند به طوری که حامل توسط شاخص محقق می‌شود و عضوی از آن به شمار می‌رود. به عبارت دیگر، عضویت حامل در شاخص، مشخص می‌شود (مثال در زیر)	
شرایط	برای تحقق این فرایند از گروه‌های فعلی مانند بودن، شدن، داشتن و نداشتن، مالک بودن، شایسته بودن، شامل شدن و شامل نشدن، در بر داشتن و غیره استفاده می‌شود.	
مثال‌ها	فرایند رابطه‌ای تشخیصی: دفتر من (نشانه) اتاق سمت راستی (ارزش) بود. (فرایند رابطه‌ای) فرایند رابطه‌ای توصیفی: او (حامل) از نظر وزنی چاق (شاخص) به شمار می‌رفت (فرایند رابطه‌ای)	
تعریف	این نوع فرایندها نمایشگر نمود بیرونی یک کنش درونی در مشارک وحده است و رفتارهای فیزیولوژیک و یا روان‌شناختی او را شامل می‌شود. برخلاف	

فرایندهای ذهنی و کلامی (بحث شده در زیر)، در فرایندهای رفتاری کنش، حالت افکنشی ندارد و به همین دلیل توسط یک مشارک انجام می‌شود.		فرایندهای رفتاری (Behavioral)
در این فرایند یک مشارک آگاه با عنوان رفتارگر حضور دارد	مشارکین	
این فرایند توسط گروه‌های فعلی مانند خیره شدن، نگاه کردن، تماشا کردن، خندیدن، گریه کردن، مزه کردن و غیره محقق می‌شود ولی کنش دو شرط دارد یکی اینکه آگاهانه باشد و دوم اینکه حالت افکنشی نداشته باشد، یعنی مشارک دیگری در آن دخیل نباشد.	شرایط	
او(رفتارگر) از درز پنجره به آسمان خیره شده بود (فرایند رفتاری)	مثال	
از این فرایند برای عینیت بخشیدن به گفتار استفاده می‌شود	تعریف	
در این فرایند سه یا چهار مشارک حضور دارند. گوینده، که مجری فرایند کلامی است، دریافت‌کننده که کسی است که فرایند کلامی به سوی او است. لفظ (Verbiage) که یک گروه اسمی شده (Nominalized) از کلام است و نشان‌گاه (Target) که شخص یا چیزی است که فرایند رفتاری در مورد او خلق شده است	مشارکین	فرایندهای کلامی (Verbal)
این فرایند توسط گروه‌های فعلی گفتن و مشابه آن‌ها مانند گزارش دادن، نقل کردن، تحریک کردن و مجبور کردن، محقق می‌شود	شرایط	
او (گوینده) به همسرش (دریافت‌کننده) در مورد رؤیاهای آینده (لفظ) گفت (فرایند کلامی).	مثال	
از این فرایند برای بیان وجود استفاده می‌شود	تعریف	
تنها یک مشارک در این فرایند حاضر است که «موجود» نام دارد	مشارکین	فرایندهای وجودی (Existential)
این فرایند توسط گروه‌های فعلی مترادف با وجود داشتن مانند ظاهر شدن، باقی ماندن و ... محقق می‌شود.	شرایط	
برای او (موجود) تنها یک شانس باقی مانده بود (فرایند وجودی)	مثال	

مطالعه حاضر با یک خوانش کاربردی از نظریه دستوری سازگانی-نقش‌گرای، و با تأکید بر فراکارکرد اندیشگانی تبیین شده در آن، برای اولین بار به بررسی رابطه زبان با کارکردها و فراکارکردهای اجتماعی و سیاسی آن پرداخته و با یک تحلیل زبان‌شناختی، سبک بیان زن‌گرا و انعکاس عاملیت زن را در نوشته‌های سووشون و دا مورد تحلیل قرار

دهد. این اولین تحقیق در نوع خود است که با یک رویکرد زبان‌شناختی به متون ادبی، نقش‌های اجتماعی شخصیت‌های آن مانند عاملیت، برابری، اعتراض اجتماعی و بازساخت هنجارها و کنش‌های اجتماعی و فرهنگی را در شخصیت اول زن این نوشته‌ها بررسی کرده است.

۲. بحث و بررسی

تحقیق حاضر با اتخاذ یک چارچوب نظری و کاربست عملی آن در رمان‌های سووشون به عنوان نمونه‌ای از یک رمان اجتماعی پیش از انقلاب و خاطره‌نویسته «دا» به عنوان نمونه‌ای از ادبیات پایداری پس از انقلاب، به دنبال بررسی این موضوع بود که آیا نقش‌های سنتی زن ایرانی که عمدتاً حول محور احساسات و انجام وظایف مادرانه و خانه‌داری می‌چرخید، در نوشته‌های این نویسندگان به مرور زمان و بنا به بافت معرفتی حاکم بر ایران چه تغییراتی یافته است و آیا نویسندگان با اتخاذ رویکردی زن‌گرا به دنبال تحقق نقش‌های کنش‌گراانه زن، برجسته کردن موقعیت اجتماعی آن و توجه به عاملیت سیاسی و اجتماعی و اندیشگانی زن در بافت فرهنگی، سیاسی، و ایدئولوژیک بوده‌اند یا خیر. به همین منظور فرایندهای فراکارکرد اندیشگانی در نظریه دستور سازگانی نقش‌گرای هالیدی، پس از یک تعریف عملیاتی، بر بخشی از متون داستان‌ها که به صورت تصادفی انتخاب شده است (هر رمان ۶۰ صفحه) اعمال شد که نتایج آن در زیر آمده است. بر اساس کرسول (Cresswell, 2008:23)، در تحقیقات کیفی نیز همانند تحقیقات کمی، نمونه‌گیری تصادفی از بخشی از محتوا، تعمیم‌پذیری یافته‌ها را تا حدود زیادی تضمین می‌کند. بر همین اساس، در تحقیق حاضر صفحات انتخاب شده از محتوای نوشته‌ها کاملاً به صورت تصادفی انتخاب شد. نتایج حاصل از تحلیل متن نشان داد که هر دو نویسنده برای تحقق فراکارکرد اندیشگانی شخصیت اول زن داستان خود از هر شش دسته فرایندهای مادی، فرایندهای رابطه‌ای، فرایندهای ذهنی، فرایندهای کلامی، فرایندهای رفتاری و فرایندهای وجودی برای بیان حالات ذهنی، وجودی، کنشی و بیانی این شخصیت‌ها استفاده کرده‌اند

اما بسامدهای تکرار فرایندهای اندیشگانی در دو نوشته مذکور تفاوت معنادار دارد. جزئیات یافته‌های حاصل شده به شرح زیر است:

۲-۱- فرایندهای مادی

بر اساس مکنزی (Mackenzie, 1962:43) در بیان‌های زبانی از این‌گونه فرایندها برای توصیف افعال فیزیکی شخصیت داستان استفاده می‌شود که عمدتاً برای زنان معطوف به انجام کارهای روزمره زندگی و خانه‌داری مانند نظافت، پخت‌وپز و دوخت و دوز است ولی در برخی مواقع برای بیان احساسات و یا برای بیان کنش‌گری احساسی و اجتماعی نیز استفاده می‌شود. تحلیل متون سووشون و دا نشان داد که کاربست فرایندهای مادی در ساخت شخصیت زن داستان‌ها با بسامد بالایی وجود دارد. همچنین نتایج یافته‌ها نشان داد که اغلب فرایندهای مادی به کار گرفته شده در رمان‌ها برای کنش‌گری و برجسته‌سازی عاملیت زن است که در آن شخصیت اصلی زن داستان از فرایند فیزیکی برای کنش‌گری اجتماعی خود در بافت جنگ استفاده کرده است که در یک فضای با غلبه رفتارها و وظایف مردگرا تحقق یافته است و نمودهای انجام وظایف زنانه در بافت سنتی خانواده ایرانی در خاطره‌نویسه «دا» به‌ندرت مشاهده می‌شود. در رمان سووشون نیز تمایل نویسنده برای برون‌رفت از نقش سنتی زن و بیان زن به عنوان یک شخصیت دارای عاملیت اجتماعی مشهود است؛ اما تعادل مناسبی بین فرایندهای رفتاری نشان‌دهنده نقش همسرانه و نقش اجتماعی زن مشاهده می‌شود؛ با این حال، رز (Rose, 1995:109) معتقد است که محدود کردن زن در بافت‌های سنتی به انجام وظایف خانه‌داری و مراقب از کودک، ناشی از ساختارهای قدرت در نظام‌های اجتماعی و سیاسی بوده است که کارکرد زن را تحدید می‌کند و کم‌اهمیت جلوه می‌دهد. امکان حضور زن در فضاهای نیازمند رفتارهای مادی مردانه، نشان‌دهنده سازگاری ادبیات پایدار و ایدئولوژی حاکم بر آن برای حضور و کنش‌گری سازنده زن در همه فرایندهای اندیشگانی است ولو اینکه این کنش‌گری نیازمند تحقق فرایند مادی باشد.

نمونه نوشته ۱۵: دم گل فروشی محمدی (هدف) از ماشین (دامنه) پیاده شدم (فرایند مادی مستقل) و به راننده (بهره‌ور) پول دادم (فرایند مادی غیر مستقل).

نمونه نوشته سووشون: او (کنش‌گر) قلیان را (هدف) چاق کرد (فرایند مادی مستقل)

۲-۲. فرایندهای ذهنی

بررسی فرایندهای ذهنی در نوشته‌های بررسی شده، نشان‌دهنده گزینه‌های زبان‌شناختی فراوان استخدام‌شده توسط نویسنده است تا شخصیت زن داستان را به عنوان یک ادراک‌گر فعال از رخداد‌های پیرامون خود در سطوح مختلف (یک مهمانی ساده، خانه خود و محیط اجتماعی و سیاسی کشور) نشان دهد. این نقش‌های فعال گاهی درونی است و نشان‌گر ویژگی‌های اندیشگانی او در دنیای خود است و یا ادراک آگاهانه از یک پدیده است که در قالب گروه‌های فعلی ادراکی، شناختی، عاطفی و آرزویی نمود یافته است. بر اساس میلز (Mills, 1994:17) این فرایندها در فراکارکرد اندیشگانی نه تنها نشان‌دهنده کنش آگاهانه شخصیت داستان نسبت به پدیده‌های اطراف خود است؛ بلکه تجربه درونی فرد از رخداد‌های پیرامون را نیز به نمایش می‌گذارد و در برخی موارد نیز نشان‌دهنده حالت خود-پرسشگری شخصیت داستان است. علاوه بر آن ممکن است پدیده در مقابل ادراک‌گر، حالت عینی و ملموس نداشته باشد و بنابراین در مواقعی که به نظر می‌رسد شخصیت اول زن داستان (Protagonist) در یک حالت منفعل در یک مهمانی نظاره‌گر رفتار و گفتار دیگران است؛ در واقع ممکن است به بررسی درونی افکار دیگر بازیگران صحنه پردازد و از این حیث نقش فعالانه دارد، اگرچه ساخت‌های دستوری بکار گرفته شده ممکن است از حالت منفعلانه شخصیت داستان، حکایت کند. تفاوت معنادار نمونه فرایندهای ذهنی در خاطره‌نویسته «دا» در این نکته است که فرایندهای ذهنی شخصیت زن اول، حالت فعالانه و در ارتباط با بافت و یا فرابافت حاکم بر داستان است اما در رمان سووشون حالت درونی و منفعلانه دارد.

نمونه نوشته ۱۵: حس کردیم (فرایند ذهنی با فعل ادراکی و ادراک گر جمع) سگ‌ها پشت سرمان هستند (پدیده فرایند ادراکی) با هول به عقب (پدیده فرایند حسی) نگاه کردیم (فرایند ذهنی با فعل حسی و ادراک گر جمع).

نمونه نوشته سووشون: زری (ادراک گر) مادرانه دلسوزی می‌کرد (فرایند ذهنی فاقد پدیده)، زری (ادراک گر) احساس کرد (فرایند ذهنی عاطفی) دلش آشوب می‌شود (پدیده)

۲-۳- فرایندهای رابطه‌ای

همان‌طور که در بالا مورد بررسی قرار گرفت، فرایندهای رابطه‌ای به دو شکل تشخیصی (به وسیله مشارکین نشانه و ارزش) و یا توصیفی (به وسیله مشارکین حامل و شاخص) محقق می‌شود. بر اساس نگوین (Nguyen, 2014:157) در داستان‌نویسی اغلب از این ویژگی‌های معناشناختی و فراکارکردی برای توضیح در مورد ویژگی‌های فردی شخصیت داستان استفاده می‌شود؛ در حالی که نتایج حاصل از تحلیل متن نشان داد که نویسندگان از این فراکارکردهای اندیشگانی متن برای افکنش جنبه اجتماعی شخصیت زن داستان استفاده کرده‌اند که در هر دو نوع فرایندهای رابطه‌ای تشخیصی و توصیفی به بیان ویژگی‌های اجتماعی زن پرداخته است تا ویژگی‌های شخصی زنان در رابطه با جایگاه زنانه و اجتماعی او تبیین شود. غلبه توصیف موقعیت حضور زنان در جایگاه‌های اجتماعی خود شاهد این مدعا است که در شخصیت‌های زن نوشته «دا» بیشتر دیده می‌شود. این افزایش بسامد به این دلیل است که در متن «دا» تلاش شده است تا شخصیت‌های زن داستان را از طریق حمل شاخص‌ها یا تعلق دادن ارزش‌ها، به بافت جنگ و مقاومت که یک بافت مردانه است، پیوند دهد.

نمونه نوشته ۱۵: {دختر} (نشانه) حدود سی سال سن (ارزش) داشت، سر و وضعش (حامل) فوق العاده نامرتب (شاخص) بود. معلوم بود {دختر} (نشانه) تنها (ارزش) و آواره (ارزش) است.

نمونه نوشته سووشون: {او} (حامل) در مدرسه انگلیسی‌ها (شاخص) درس خوانده بود (فرایند رابطه‌ای) و پدرش (حامل) بهترین معلم شهر (شاخص) شمرده می‌شد (فرایند رابطه‌ای).

۲-۴- فرایندهای رفتاری

فرایندهای رفتاری، برون‌داد فیزیولوژیک و روان‌شناختی کنش‌گر را به نمایش می‌گذارند؛ به عبارت دیگر، ویژگی‌های درونی یک فرد از طریق فرایندهای رفتاری نمود می‌یابند که برخلاف فرایندهای مادی در ارتباط با هیچ هدف یا مقصدی نیست. استفاده نویسندگان از فرایندهای رفتاری برای ساخت شخصیت اجتماعی و بیرونی زن بوده است که با ویژگی‌های فعال و درونی شخصیت اول داستان مطابقت دارد. تأثرپذیری از محیط اجتماعی و عاطفی اطراف خود در داستان‌های بررسی شده الزاماً نشانه منفعل بودن شخصیت زن داستان در بافت خود نیست؛ بلکه وی را به عنوان رفتارگری ترسیم می‌کند که نسبت به محیط پیرامونی خویش بی‌تفاوت نیست. واکنش‌های روان‌شناختی و فیزیولوژیک زنان در این داستان‌ها اگرچه، حالت افکنشی ندارد، بلکه نشان از تعامل اندیشگانی او با محیط اطراف دارد. این در شرایطی است که در حالت معمول برخی واکنش‌های روان‌شناختی مانند گریه کردن نشان‌دهنده تسلیم شدن، خسته شدن، وادادگی و انفعال شخصیت‌های داستان است. ترکیب این واکنش‌ها با فرایندهای ذهنی و یا مادی پسینی شخصیت زن داستان‌ها تأییدی بر این مدعا است و نشان‌دهنده تلاش نویسنده برای ساخت شخصیتی عامل و بازیگر از زن در محیط بازی خویش است. تفاوت اصلی در نمونه‌های بررسی شده نوشته‌های «دا» و سووشون این است که در متن دا، در اغلب موارد فرایندهای رفتاری شخصیت زن با فرایندهای مادی ترکیب شده است که نشان‌دهنده کنش‌گری بیشتر در این داستان است.

نمونه نوشته ۱۵: دا (رفتار گر) فقط جیغ می کشید (فرایند رفتاری فیزیولوژیک) و خودش را می زد (فرایند مادی). چشم هایم پر از اشک می شد (فرایند رفتاری فیزیولوژیک) اما نمی گذاشتم (فرایند مادی) بریزند.

نمونه نوشته سووشون: زری (رفتار گر) ماتش برده بود (فرایند رفتاری روان شناختی). زری (رفتار گر) خنده اش را فرو خرد (فرایند رفتاری فیزیولوژیک).

۲-۵- فرایندهای کلامی

بر اساس نگوین (Nguyen2014:125) فراوانی فرایندهای کلامی توسط شخصیت اول زن داستان، نشان دهنده ارتباط زیاد او با افراد پیرامون خویش و نشان دهنده کنترل و تسلط گوینده بر روابط اجتماعی خود است. استخدام ساخت های امری و مداخله ای نحوی برای بیان کنش گری کلامی نیز نشان دهنده استفاده گوینده از ابزار کلامی برای بیان خود، موقعیت خود و نقش اجتماعی است که برعهده گرفته است. استخدام فرایند کلامی برای بیان شخصیت و جایگاه اجتماعی شخصیت زن در این داستان ها مشهود است؛ زیرا در اغلب موارد زنان از فرایند کلامی برای برقراری ارتباط اجتماعی با بازیگران محیط خویش و یا ارائه اطلاعات به آنان استفاده نمی کنند؛ بلکه کنش های کلامی آن ها بیان کننده خواسته ها، دستورها، موضع نظری سیاسی و اجتماعی و مداخلات کلامی او برای تغییر یا بهبود شرایط است. استفاده از فعل امر برای پر کردن نقش معناشناختی گروه اسمی لفظ به خوبی نشان دهنده این موضوع است که در بسیاری از بخش های متون بررسی شده دیده می شود. همچنین در این داستان ها به ندرت از فرایند کلامی برای ایفای نقش مادرانه یا همسرانه مانند بیان احساسات و غیره استفاده شده است که علیرغم درصد فراوانی کم در هر دو نمونه بررسی شده، بسامدهای آن در نمونه متن سووشون بسیار بیشتر دیده می شود. ترکیب فرایندهای کلامی با فرایندهای ذهنی و فرایندهای مادی که نمود کارکردهای اندیشگانی و کنش گری فعالانه شخصیت زن است، از دیگر مظاهر بارز در کاربست این

نوع فرایند در شخصیت زن در نوشته‌ها است که در نوشته سیمین دانشور کمتر دیده می‌شود. و فرایندهای کلامی به صورت غیر وابسته انجام شده است.

نمونه نوشته دا: بعد بغلش کردم (فرایند مادی) و در گوشش (دریافت کننده) از مصیبت- های حضرت زینب (لفظ) گفتم (فرایند کلامی+ گوینده- ضمیر متصل اول شخص مفرد)

نمونه نوشته سووشون: زری (گوینده) به عمه خانم (دریافت کننده) گفت (فرایند کلامی) چادرت را ببنداز (لفظ)

۲-۶- فرایند وجودی

بر اساس هالیدی و ماتیسن (Halliday & Matthiessen, 2004:137)، فرایند وجودی علاوه بر بیان موقعیت و یا شرایط وجودی یک موجود (مانند انسان) به بررسی شرایط وجودی یک پدیده (مانند سکوت در جمله اتاق پر از سکوت بود) می‌پردازد. در مطالعه حاضر، از آنجایی که تحلیل حول محور وجودی شخصیت اصلی زن داستان بود، تنها نوع پیشین فرایند وجودی بررسی شد. بررسی این داستان‌ها از کاربست این فرایند نشان می‌دهد که سیمین دانشور به ندرت از این فرایند وجودی برای بیان موقعیت و شرایط وجودی زن داستان استفاده کرده است؛ اما در همان محدود دفعات نیز تصویری از حضور خیالی یا واقعی زن در شرایط محیطی-فضایی اجتماع خویش ارائه شده است که با تصویر ارائه شده از زن سنتی در خانه، آشپزخانه یا رختخواب فاصله زیادی ندارد. این مهم در نوشته «دا» بسیار برجسته‌تر است و تعدد فرایندهای وجودی در نمونه‌های بررسی شده دا بیانگر حضور مستقل و مؤثر و کنش‌گری بیشتر شخصیت اول زن داستان در فضای واقعی مردمحور جنگ است که توسط فرایندهای وجودی به تصویر کشیده شده است.

نمونه نوشته سووشون: بر سر جنازه تنها زری و خان کاکا (موجود) مانده بودند (فرایند وجودی)

نمونه نوشته ۱۵: تا به خودم آمدم (موجود، ضمیر اول شخص مفرد) وسط غسلخانه ایستاده بودم (فرایند وجودی).

به طور خلاصه، نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که بر اساس تحلیل فراکارکرد اندیشگانی در نظریه دستوری سازگانی-نقش گرای، سیمین دانشور در داستان خود در تلاشی منسجم برای هویت بخشی به زن ایران، برجسته سازی عاملیت و برابری زن در بافت سیاسی و فرهنگی ایران در آن زمان از ابزارهای دستوری و نقش های معناشناختی استفاده کرده است و بر اساس چارچوب اتخاذ شده از هر شش فرایند با ضریب بسامد گوناگون بهره جسته است؛ در حالی که نوع و بسامد این فرایندهای اندیشگانی در نوشته های زهرا حسینی به صورت معناداری بیشتر است و سازگاری بیشتری با نقش اتخاذ شده زن ایرانی در فضای پس از انقلاب دارد؛ البته حتی نویسندگان ایرانی زن نویسی که دیدگاه انتقادی نسبت به جایگاه زن اتخاذ می کردند، برای اعتباربخشی به گزاره های مطرح شده در داستان خود، از بیان واقعیت ها ناگزیر بوده اند. این روند تصاعدی رشد فرایندهای ذهنی و کلامی و وجودی شخصیت های زن داستان ها پس از انقلاب، حتی در رمان های اجتماعی و ادبی با شیب بسیار بیشتری توسعه یافته است و با گذشت زمان از انقلاب اسلامی بیشتر و بیشتر می شود. این تغییر معنادار در محتمل ترین حالت خود، ناشی از تغییرات تفکری معرفت شناختی است که پس از انقلاب اسلامی باعث برجسته سازی ساحت های اجتماعی و سیاسی و اندیشگانی عاملیت زن بوده است که ضمن حفظ هویت اصیل ایرانی و ویژگی های ایدئولوژیک زن ایرانی، باعث استیلای جایگاه زن در جامعه مردم محور سنتی شده است؛ حتی ظهور انتقادهای محتوایی مطرح شده به وضعیت اجتماعی زنان مانند طلاق، شکنندگی عاطفی زنان و برخی محرومیت های اجتماعی و سیاسی زنان نیز ناشی از فضای اندیشگانی ایجاد شده بر بستر معرفت شناسی انقلاب اسلامی است. این نتایج با برخی از تحقیقات انجام شده در این زمینه سازگاری دارد. برای نمونه، این یافته ها با نتایج تحقیق (قاسم زاده و کریمی افشار، ۱۳۹۲: ۹۷) مطابقت دارد که تغییرات حوزه های فکری در

فضای پس از انقلاب را بستر مناسبی برای تغییر نظام ادبی کشور عنوان می‌کنند که در آن، ادبیات به یک ابزار هویت یاب زنانه بدل شده است اما برای مشروعیت روایتگری خود از جایگاه زن، ناگزیر از بیان واقعیت‌ها است.

۳- نتیجه‌گیری

ادبیات و نوشته‌های ادبی برجسته به دلیل ریشه داشتن در مبانی عمیق انسان‌شناختی دارای مضامین معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی عمیقی است که الهام‌بخش رویکردهای گوناگونی در علوم انسانی بوده است که از آن جمله می‌توان به زن‌گرایی اشاره کرد. برای تبیین دقیق‌تر رابطه ادبیات و زن‌گرایی، نیاز به تعریف درستی از زن‌گرایی است. بدیهی است زن‌گرایی در ادبیات و در بافت مقاله حاضر به معنای سبک‌های نوشتار و صنایع ادبی زنانه نخواهد بود و حتی با بعد معناشناختی (Semantic) زنانه‌نویسی تفاوت‌های اساسی دارد. بر این اساس، زن‌گرایی یک ادراک سیاسی است که بر اساس دو پیش‌فرض استوار است که بر اساس این مفروضات، تفاوت جنسیتی اساس نابرابری ساختاری بین زن و مرد عنوان شده است که پیامد آن رنج بردن زنان از ناعدالتی‌های اجتماعی بوده است؛ همچنین، بر اساس فرض دوم، نابرابری بین جنسیت‌ها ناشی از الزامات بیولوژیک نیست؛ بلکه مولود ساخت فرهنگی تمایزات جنسیتی است. چنین تعریف و ادراکی از زن، دو مأموریت اساسی را در دستور کار زن‌گرایی قرار داده است که در ادبیات زن‌گرا نیز نمود یافته است. شناخت و فهم مکانیسم‌های اجتماعی و روانی ساخت تفکیک و تمایز جنسیتی و تلاش برای تغییر این مکانیسم‌ها دو دستور کار اساسی در این زمینه است. این در شرایطی است که بر اساس انسان‌شناسی نیز بنیان زن‌گرایی در تقابل با ذات‌گرایی زیستی که بر اساس آن ماهیت و ذات زن از عواقب اجتناب‌ناپذیر نقش مولد او در هستی است و به همین دلیل الزامات اجتماعی شخصیت زن اجتناب‌ناپذیر هستند. لذا چنین ادراکی از جنسیت چند پیامد مهم را در جوامع قرن بیستم به همراه داشته است که از آن جمله می‌توان به اتخاذ

دیدگاه‌های انتقادی به چنین موضعی در حیطه‌های مختلف علوم انسانی از جمله ادبیات اشاره کرد.

به نظر می‌رسد که با توجه به بافت سیاسی و فرهنگی ایران پس از انقلاب اسلامی، نویسندگان ایرانی با اتخاذ نگاهی رئال به واقعیت‌های بافتی کشور، ضمن تمایل به اتخاذ یک رویکرد زن‌گرا در جهت برجسته‌سازی هویت زن ایرانی و که تا حدودی به برخی نرم‌هایی اجتماعی و حتی دینی خود پایبند است، کمتر تحت تأثیر رویکردهای غرب‌گرا به زن‌گرایی قرار گرفته است و یک تفسیر بومی و یافت محور از کنش‌گری، برابری و عاملیت زن ایرانی قرار داده است که در سایه معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی دینی و ایرانی ظرفیت تفسیر دارد. حضور زن در اجتماعات پیرامونی خود ضمن برجستگی حساسیت به حجاب در مقابل غریبه، توجه به رسوم و اعتقادات دینی و اساطیری و تأکید بر هویت ایرانی خود نشان‌دهنده تلاش نویسندگان برای ارائه یک خوانش بومی، ایرانی و حتی دینی از زن‌گرایی است که در اندیشه‌های او نمود یافته است. در کنار این نگاه بومی معرفت‌شناختی به زن‌گرایی، نویسندگان از ابزارهای زبان‌شناختی ظرفیتی برای القای اهداف زن-محور خود به خواننده اتخاذ کرده است. یافته‌های حاصل از تحقیق نشانگر غلبه بسامدی فرایندهای اندیشگانی ذهنی بر فرایندهای مادی و حتی رفتاری بوده است که خود مؤید تلاش نویسندگان برای برون‌برد شخصیت زن از فضاهایی سنتی خانه‌داری و مادرانگی است که در داستان‌های ملل به کمک نقش‌های کارکردی و در قالب فرایندهای مادی مانند پختن، شستن و غیره محقق می‌شود؛ حتی فرایندهای مادی شخصیت اول زن در رمان‌ها به‌ندرت با نقش‌های همسرانه، دخترانه و مادرانه سنتی سازگاری دارد و بیشتر نشان‌دهنده ساحات اجتماعی عاملیت وی است. علاوه بر آن، نویسندگان تلاش کرده‌اند تا بعد شناختی و فکری زن داستان را که در قالب

فرایندهای ذهنی تحقق یافته است بر فرایندهای رفتاری و احساسی زنانه ارجحیت بخشد و نشان دهنده‌ی که زن ایرانی ضمن توجه به ابعاد نقش‌های سنتی خود به عنوان مادر و به عنوان یک موجود عاطفی به عنوان همسر، دارای یک ساحت اندیشگانی برجسته‌تر است که عاملیت، برابری و کنش‌گری او را در فضای مردمحور آن زمان، متضمن شده است. این برجستگی اجتماعی و سیاسی و ایدئولوژیک در رمان‌ها به واسطه انقلاب اسلامی و گسترش فعالیت‌های زنان در عرصه‌های گوناگون بیشتر نمود دارد و نمی‌توان آن را الزاماً ناشی از بافت جنگی داستان دانست؛ زیرا بیشتر رخدادهای در فضای زنانه سیر می‌کند و ارتباط معرفتی کمتری با بعد سخت‌افزاری جنگ دارد.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- جوکاری، مهناز و همکاران. (۱۳۹۸). بازنمایی شخصیت زن در رمان قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران مورد مطالعه: رمان «سوشون» و رمان «چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم». *فصلنامه زن و جامعه*، ۱۰(۳۸)، ۲۶۳-۲۸۲.
- حاتمی، حافظ؛ جزایری، الهام. (۱۳۹۸). بازخوانی سروده‌ای از طاهره صفارزاده با رویکردی به سبک‌شناسی نقش‌گرا. *فنون ادبی*، ۱۱(۲)، ۱۰۱-۱۱۲.
- رضویان حسین؛ احمدی شیوا. (۱۳۹۵). نگاهی به نقش جنسیت نویسنده در ارائه‌ی جزئیات در داستان بر اساس دستور نقش‌گرا. *جستارهای زبانی*، ۷(۵): ۳۴۳-۳۷۰.
- رمضان‌پور، احمد؛ رستم‌بیک تفرشی، آتوسا. (۱۳۹۴). بررسی و نقد کتاب زبان انگلیسی هفتم بر مبنای دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی. *پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی*، ۱۵(۳۶)، ۶۸-۵۳.

- عرب زوزنی، محمد علی؛ پهلوان نژاد، محمدرضا. (۱۳۹۴). بررسی آغازگر نشاندار و بی نشان در کتب زبان انگلیسی مقطع متوسطه در ایران، براساس رویکرد نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی. *جستارهای زبانی*. ۱۳۹۴؛ ۶ (۳): ۱۸۹-۲۱۴.

- فلاح، نسرين. (۱۳۹۲). تجربه دوگانه زنان از جنگ بر اساس کتاب‌های خاطرات دفاع مقدس دا، پوتین‌های مریم، خانه ام همین جاست، پاییز ۵۹ و در کوچه‌های خرمشهر. *ادبیات پایداری*، (۹)، ۲۶۴-۲۳۹.

- فهم‌نیا، فرزین. (۱۳۸۹). توصیف و تحلیل نقش‌گرایانه آغازگر از منظر رویکرد هلیدی، در متن کتاب‌های فارسی و انشای دانش‌آموزان دبستان. *زبان و زبان‌شناسی*، ۶ (۱۲)، ۴۱-۵۹.

- قاسم‌زاده، سید علی، کریمی افشار، سعیده. (۱۳۹۲). هویت زنانه در عناوین رمان‌های نویسندگان زن پس از انقلاب اسلامی. *دوفصلنامه مطالعات داستانی*، ۲ (۱)، ۹۷-۱۱۳.

- مشایخ سنگ تجن، زینت؛ حیدری، فاطمه. (۱۳۹۶). تحلیل هویت و جایگاه زن سووشون «در پرندۀ من» (سیمین دانشور و فریبا وفی). *تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)*، (۳۴)، ۱۷۷-۱۵۷.

- نیکویخت ناصر و همکاران. (۱۳۹۱). الگوی تحول نقش زن از همسر خانه دار تا مصلح اجتماعی براساس نشانه‌شناسی اجتماعی رمان‌های سووشون و عادت می کنیم. *جستارهای زبانی*، ۳ (۳)، ۲۳۵-۲۱۷.

ب. منابع لاتین

- Burton, D (1996). *Through Glass Darkly: Through Dark Glasses. Stylistics reader from Roman Jakobson to the present*. London, Arnold.
- Carter, R & Stockwell, P. (2008). *The Language and Literature Reader*. London, Routledge.
- Cooke, M. (2005). *Women claim Islam: creating Islamic feminism through literature*. Routledge, New York, London
- Creswell, J. (2008). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. New York: Pearson.

-
- Curzan, A. (2003). *Gender Shifts in the History of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - Eggins, S. (2004). *An introduction to functional systemic linguistics*. New York, Continuum.
 - Ergun, E. (2013). Feminist translation and feminist sociolinguistics in dialogue: A multi-layered analysis of linguistic gender constructions in and across English and Turkish. *Gender and Language*, 7 (1). 13-33.
 - Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London, Longman.
 - Fairclough, N. (2003). *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. New York. Routledge.
 - Fowler, R. (1981). *Literature as a Social Discourse: The Practice of Linguistic Criticism*. London, Batsford.
 - Halliday, M. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. New York. Routledge.
 - Halliday, M & Matthiessen, Ch. (2004). *An Introduction to Functional Grammar* (third edition). London, Arnold.
 - Hassan, R. (1985). *Linguistics, Language and Verbal Art*. Waurn Ponds. Deakin University Press.
 - Ji, Y & Shen, D (2004). Transitivity and Mental Transformation. *Language and Literature*, 13(4). 335-348.
 - Johnston, B (2001). *Discourse Analysis*. Malden, Blackwell.
 - Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. New York: Harper and Row.
 - Lee.P. (1983). For the Wyves love of Bathe': Feminine Rhetoric and Poetic Resolution in the Roman de la Rose and the Canterbury Tales. *Speculum* 58.3 (1983): 656-695.
 - Mackenzie, N. (1962). *Women in Australia*. Cheshire, Melbourne.
 - McNay, L. (2000). *Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Malden, MA: Polity Press.

-
- Mills, S. (1994). *Close encounters of a feminist kind: Feminist linguistics in literary criticism*. Cambridge.
 - Nguyen, T.H. (2014). *The home girls in Olga Master's fiction: a linguistic representation of femininity*. Unpublished PhD dissertation. University of Wollongong.
 - Rose, G. (1995). *Feminism and Geography*. Cambridge, Polity.
 - Sjostrom, B., & Dahlgren, L. O. (2002). Nursing theory and concept development or analysis: Applying phenomenography in nursing research. *Journal of Advanced Nursing*, 40(3), 339–345
 - Spender, D. (1980). *Man Made Language*. London: Routledge.
 - Widdowson, H. (2007). *Discourse Analysis: Oxford Introduction to Language Study*. Oxford. Oxford University Press.

